

انوجيد 2

جوڪو پڌرائي دستاويز

ايڪسچينج نه ته چٽي ريت ۽ اشاري سان جوابداري ڪندي آهي نه ئي پوراڻپ جي نمائندگي ڪئي آهي. هن دستاويز جي پوراڻپ يا چٽاڻپ نه ئي وري ايسچينج ڪڏهن به ڪمڊٽي ڊرائيوٽو (Commodity Derivatives) جي بازار/وپار ۾ ياگيداري پڻپرائي يا خوشامند ڪئي آهي. هي مختصر دستاويز وپار جي سموري جوڪن توڙي اهم پهلون جو بيان ناهي ڪندو آهي. تنهن ڪري توهان پوري ڌيان سان سڌت وپار جي باري ۾ پوري ڄاڻ حاصل ڪيو. ان ۾ شامل ٿيڻ کان اڳ.

ان سمايل جوڪن جي ڪري، توهان ڏيڻي لپي ۾ تڏهن سيڙجو جڏهن توهان ان ٺيڪي جي پائيواري جو ترڪعو سمجهو جنهن به توهان گهرو ٿا پيا ۽ جنهن حد تائين اوهان ان ۾ پڌرا ٿيو ٿا.

توهان يقينن ڄاڻو ٿا ۽ مڃو ٿا ته پونجي سيڙاهيپ ٺيڪي/ڊرائيوٽو يا ڪمڊٽي ايسچينج (Commodity Exchanges) جي وپار جي ٻين صنفن ۾، جنهن ۾ گهٽ مٿي جوڪو سمايل هوندو آهي سو عام طور سان واجب وات ناهي انهن لاءِ جنهن وٽ مهڊوت وصيلا/پونجي ۽ / يا وپار جو تجربو ۽ تمام گهٽ جوڪو برداست ڪرڻ جي سگهه. سو توهان پنهنجي مالي حالت جي مدنظر ڌيان سان وچار ڪجو جيڪر ايترو وپار توهان جي لاءِ واجب آهي. جيڪر توهان ايسچينج ۾ وپار ڪيو ۽ تمام خراب فل هٿ ڪيو يا نقصان سٺو ته ان لاءِ رڳو توهان ئي جميوار رهندا ۽ ايسچين ان لاءِ جميوار ناهي رهندي. ڪنهن به ريت جيڪو به هجي ان لاءِ ۽ هو توهان لاءِ اصل ڪي نه پاڻ ڪي وائيو ڪندي ته ان وپار جي جوڪي نسبت بابت توهان کي واجب پڌرائي ناهي ڏني وئي يا توهان کي لاڳاپو رکندڙ ڀاتي/سرافت دلال (Members / Stock Brokers) پاران جوڪي جي واجب سلاه ناهي ڏني وئي. گراهڪ (Client / investor)/پونجي سيڙهندڙ پوري ريت جميوار رهندو ان جي فل لاءِ ۽ ڪو به ٺڪو ناهي روڪي سگهيو ان خاتي تي.

توهان اهو مڃو ٿا ۽ قبولو ٿا ته ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي خريد توڙي وڪري جي وپار ۾ ڪا به پڪ ناهي فائدي توڙي نقصان جو نجات پائڻ جي جڏهن توهان پنهنجي آرڊر ڪارواھت ٿا ڪيو ايسچينج مارفت.

توهان پاران اهو چٽي ريت سمجي وڃڻو ڪپي ته ڀاتي/سرافت دلال مارفت توهان جي ڏي وٽ ڀاتي/سرافت دلال پاران ڄاڻايل ڪن اوپچاريڪتا تي دارومدار ٿو رکي، جيڪي شل، ٻين صنفن ۾ پنهنجو گراهڪ/پونجي سيڙهندڙ سڃاڻو فارم جو پرڻ تي آهي ۽ دارومدار ٿو رکي ايسچينج جي جي نيم، نايب قانون ۽ وپار نيم تي جو ڪي SEBI پاران ڏسيا ويا آهن ۽ هاڪي جيڪي ايسچينج پاران وقت بي وقت زاهر ڪيا ويندا آهن.

ايڪسچينج ميسر ناهي ڪندي آهي نا هي ڪرڻ جي چاه ڪندي آهي ڪا سلاه جي ۽ شل جميوار ناهي رهندي ڪنهن به شخص لاءِ جيڪر هو ان دستاويز ۾ ڄاڻايل ڄاڻ جي آڌار تي ايسچينج جي ڪنهن ڀاتي/سرافت دلال ۽ / يا ڪنهن ٽهين ڌر سان واٽڪي وات رکي. هن دستاويز ۾ ڄاڻايل ڄاڻ کي وپاري سلاه/پونجي سيڙاهپ جي سلاه ڪري نه ليڪيو وڃي. ايترو وپار جو ڪو به وچار ناهي ڪيو وڃي سمايل جوڪن کي پوري ريت سمجهڻ توڙي پرڪڻ کان اڳواٽ. جيڪر توهان کي ان بابت پڪ ناهي ته توهان پيشيور سلاه هٿ ڪيو.

وپار ڪرڻ جي وچار مهل، توهان لازمي طور توهان کي ڄاڻ هيئن ڪپي يا پاڻ کي ان فلاڻيون ڳالهون سان وقت ڪيو:-

1. ڪمڊٽي (Commodities) نسبت ٺيڪن يا ٻين ڪمڊٽي ڊرائيوٽو صنفن ۾ سانڍيل مول جوڪو.

a. وڌيڪ بي بڪا جو جوڪو

بي بقا ڏس ڏيندو آهي ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي ٺيڪي ۾ فريڊڙ بدلاءُ نسبت بابت قيمت جي فير گهپ ۾ جڏهن وپار هليندو آهي ڪمڊٽي ايسچينج ۾. گهڻو ڪري ڪمڊٽي ڊرائيوٽو/ٺيڪن ۾ وڌيڪ بي بقا سان قيمت جي وڌيڪ فير گهپ ٿيندي آهي. عام طپور کي گهٽ وپار ڪيو ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي وپار

۾ وڌيڪ بي بقا پسبي آهي ان وپار جي پيٽ ۾ جيڪي تمام گهڻا وپار هيٺ هوندا آهن. ان بي بقا جي ٿيڻ سان، توهان جو آرڊر اڌڪو ڪارواھت ٿو ٿي سگهي، يا اصل نه به ٿو ٿي سگهي يا ان جي قيمت ۾ ڪنهن وڌي حد تائين فير گير ٿو ٿي سگهي ان قيمت جي پيٽ ۾ جنهن تي آخري پيٽي وپار ٿيو هو جنهن سان جام نڪسان ٿو ٿي سگهي.

ii. گهٽ روڪن جو جوکو

a. روڪاڀ جو اشارو باخار ۾ حصو وٺندڙ ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي ٽڪڙي، گهٽ ۽ ريسائٽي اگهن تي خريد ۽/يا وڪري ڏنهن آهي تمام گهٽ اگهن جي فرق تي آهي. گهڻو ڪري اهو ئي پائيبو آهي ته بازار ۾ جيترا وڌيڪ آڊر ميسر ٿيندا اوتري وڌيڪ روڪاڀ ٿيندي. روڪاڀ اهميت ٿي رکي ڇاڪاڻ ته جيتري وڌيڪ روڪاڀ رهندي، اوترو اهو سهلو ٿيندو ته سيٽهنڊڙ ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي خريد ۽/وڪرو ڪري سگهندو ريسائٽي اگهن تي. گهٽ وپار ڪيل ڪمڊٽي ڊرائيوٽو تي ان جو جوکو ٿي ٿو سگهي وڌاڪ وپار ڪيل ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي پيٽ ۾. ان جي نتيجي ۾ توهان جو آرڊر اڌڪو ڪارواھت ٿي ٿو سگهي، يا وڌيڪ قيمت جي فرق تي ڪارواھت ٿو ٿي سگهي يا وري نه به ڪارواھت ٿو ٿي سگهي.

b. ڪنهن ڪنهن ڪمڊٽي ۾ خريد/وڪرو ڏيڻ ۽/يا وٺڻ جي خواهش کان سواءِ سان نڪسان ٿو ٿي سگهي ڇو ته ان حالت ۾ ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ٺيڪا جو نپتارو گهٽ/وڌيڪ قيمت تي ٿي ٿو سگهي، اميد ڪيل اگهن جي پيٽ ۾ جيئن ڪمڊٽي جي ڏيڻ يا قبولڻ جي ڪا به جميواري نه رهي.

iii. ڊگهي فيلاءَ جو جوکو

a. فيلاءَ جو واسطو سني ۾ سني وڪري ۽ خريد جي اگهن سان آهي. ان جو ڏس قيمت جي اگهن تي آهي جيڪو ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي خريد ۽ يڪدم وڪري جي منجهه قيمت جو فرق ٿيندو آهي يا ان جو ايترو. گهٽ روڪاڀ ۽ وڌيڪ بي بقا عام طور کان وڌيڪ فيلاءَ گهٽ روڪاڀ لاءِ يا ان روڪاڀ ڪمڊٽي/ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ٺڪا ٿي ٿا سگهن. ان سان وري سني قيمت جي جوڙاڀ پڙاوت ٿي ٿي سگهي.

iv. جوڪا گهٽائيندڙ آرڊر

a. گهڻن ڪري ايڪسچينجن ۾ هڪ سهوليت هوندي آهي سيٽهنڊڙن لاءِ ”حد آرڊر“، ”بند آرڊر“ وغيره جي. ايترو آرڊرن جي جما ڪرڻ (مثل ”حد آرڊر“ يا ”بند آرڊر“) جنهن جو مقصد هوندو آهي ڪنهن راشي تي نقصان گهٽائڻ جو سو ڪڏهن ڪارواھت نه به ٿيندا آهن ڇو ته بازار ۾ ٽڪڙو وهڪرو هئڻ سبب حالتيون ايتري آرڊر لاءِ واجب نه رهنديون آهن.

b. هڪ ”بازار آرڊر“ ٽڪڙو ڪارواھت ٿي ٿو سگهي، ايتي پاسي آرڊر جي ميسر هئڻ تي، قيمت تي ڪو به دارمدار نه رکندي ۽ جڏهن ته گراهڪ/پونجي سيٽهنڊڙ کي توڪو ڪارواھت ملندي ”بازار آرڊر“ جي، ڪارواھت ميسر ٿيندي اڳوڻي بچيل آرڊر جي قيمت تي جو ڪي آرڊر جي ڳڻپ کي پورو ڪندو آهي، ڪيپت وقت تي دارومدار رکندي. اهو به سمجهيو وڃي ته اهي قيمتيون وچاڙي جي قيمتن کان ڌار هونديون آهن يا سني ۾ سني قيمت کان ان ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ٺيڪي جي نسبت.

c. هڪ ”حد آرڊر“ ڪارواھت ٿيندو رڳو ”حد“ قيمت تي جيڪا پڪ ڪئي وئي هجي آرڊر تي يا سني قيمت تي. بهرآل، جيتوڻيڪ گراهڪ/پونجي سيٽهنڊڙ کي سني قيمت ملندي آهي، هڪ اميد اها به رهندي آهي ته آرڊر ڪارواھت نه به ٿو ٿي سگهي.

d. هڪ بند نڪسان آرڊر گهڻو ڪري ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ٺڪي کان ”پري“ جي قيمت تي جما ڪيو ويندو آهي، ۽ ايڙها آرڊر ڪارواھت تڏهن ٿيندو آهي ٺيڪو پڇندو آهي يا وپار ٿيندو آهي بند قيمت تي. وڪرو بند آرڊر گهڻو ڪري تازي قيمت کان هيٺ تي پڪ ڪيا ويندا آهن، ۽ خريد بند آرڊر تازي قيمت کان مٿي پڪ ڪيا ويندا آهن. جڏهن ٺڪو اڳواٽ پڪ ڪيل قيمت تي پڇندو آهي، يا ان قيمت تي پوار ٿيندي پڇندو آهي ته بند نڪسان آرڊر متجي بازار/حد آرڊر ڪارواھت ٿيندو آهي حد تي يا سٺي تي. هو ان جي ڪا به پڪ ناهي ته حد آرڊر ڪارواھت ٿيندا ڇو ته ٺڪو اڳواٽ پڪ ڪيل قيمت کان اڳتي ٿو وڌي سگهي، جنهن حالت ۾ آرڊر جي نه ڪارواھت ٿيڻ جڳ جو ڪو اڀري ٿو اچي، جيئن رواجي حد آرڊر سان ٿئي ٿو.

v. نئي اتلاءُ جو جو ڪو

a. ڌنڌي/دستڪار احوالي پڌرائي ڪري ٿا سگهن جنهن جو اثر ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ۽/يا ڪمڊٽي ڊرائيوٽو ٺڪي جي قيمت تي پئي ٿو سگهي. اهي پڌرايون ڌنڌي جي وقت تي ٿي سگهي جيڪي گهٽ روڪاڻ ۽ وڌيڪ بي بقا سان گڏجي ڪمڊٽي ڊرائيوٽو جي وپار ۾ امالڪ قيمت ۾ وڌو فيرو آڻي ٿي سگهي جيڪو مٿي يا گهٽ ٿي ٿو سگهي.

vi. افواڻون جا جو ڪا

a. ڪمڊٽي جي ڪيمت بابت افواهه فيئلاجي ٿا سگهي وات، اخبار بيٺ سائيت، اخباري ايجينسي وغيره مارت، سيٽهنڊرن کي ان جو ڌيان رکڻو پوندو ۽ افواهن تي دارومدار رکي ڪارواهي نه ڪرڻي ڪپي.

vii. شريشتي جا جو ڪا

a. وڌيڪ ماترا ۾ وپار گهڻو ڪري بازار کلڻ جي وقت ۽ بند ٿيڻ کان اڳ ٿيندي آهي. ايترو وڌيڪ وپار ڏنهن جي ڪنهن به وقت پئي ٿي سگهي. ان سان آرڊر ن کي ڪارواھت ڪرڻ يا پڪ ڪرڻ ۾ دير ٿيندي آهي.

b. اٿل پٿل جي حالت ۾ بازار جي پاڻي/سرافت دلالون پاران ساندهه پنهنجي آرڊر جي گڻپ، قيمتيون، يا تازا آرڊر جي واڌاري سبب آرڊر جي ڪارواھت يا پڪ ۾ دير ٿي ٿي سگهي.

c. بازار جي ڪن حالتون هيٺ، اهو مشڪل يا نا ممڪن يا نه به ٿو ٿي سگي ته وڪرو واجب اگهن تي، جڏهن ڪو به بچيل آرڊر ناهي هوندو وڪري يا خريدي جي پاسي کان يا جيڪر واپار روڪيو وڃي ڪمڊٽي تي جيڪر ڪي ان رواجي واپاري هرڪت سبب يا راشي سرڪيٽ مسئلي سبب يا ٻئي ڪارڻ ساڳي.

viii. سرشستو/نيٽورڪ سوڙهي

a. ايڪسچين ۾ اليڪٽرانڪ جريغ وپار سيٽلائيت/ليز لائين ڌيوٽ، ڪمپيوٽر سرشستي ۽ ٽڪنيڪ جي ميلاپ، تي دارومدار رکندو آهي، آرڊرن جي جما ۽ اڳتي وڌائڻ لاءِ، ان ڪري ان ۾ گنجائش رهندي آهي ڌي وٺ جي ناڪامي يا سرشستي جا مسئلا يا سرشستي وٽان دير سان جواب ملڻ يا وپار جو رڪڻ، يا ايترو ڪو ڌارو مسئلو/گڙبڙي جنهنڪري وپاري سرشستي/نيٽورڪ سان سنبنڌ ناهي جوڙي سگهيو آهي، جيڪو وس کان ٻاهر هجي ٿو يا آرڊر جي ڪارواھت ۾ دير يا نه ٿيڻ، اڌڪي يا پورا پڻ ۾. توهان کي چيٽاءُ پيو ڏنو وڃي ته جيتوڻيڪ اهي مسئلا روڙي ارسلي لاءِ ٿيندا آهن پر جڏهن توهان وٺ بچيل کليل

جاڀون يا اڻ ڪارواھت آرڊر هجڻ، اھي هڪ جو ڪو ٿا پيش ڪري سگھن توهان جي پاران سمورن ڏيئي لپتي جي نپتاري جي جميواري نسبت.

2. جيستائين مستقبل جي ڪموڊٽي ڊرائيوٽو جي ڳالھ آھي، مھرباني ڪري نوٽ ڪيو ۽ پاڻ جي واقيف ڪيو فلائي ڌار خسوسيتون سان:-

”رڀايت“ يا ”سڻج“ جو اسر:

a. دلالي جي راشي هڪ نندو ائش آهي ڪموڊٽي ڊرائيوٽو جي پيٽ ۾ سو ڏيئي لپتي ”رڀايت“ يا ”سڻج“ هجن. ڪموڊٽي ڊرائيوٽو وپار جيڪي نندي راسي جي اگھن تي ڪيا ويندا آهن، ميسر ڪندي آهي وڌيڪ فائيد يا نڪسان جي گنجائيش مول سيڙهيل راشي جي پيٽ ۾. پر ڪموڊٽي ڊرائيوٽو جي ڏيئي لپتي ۾ وڏو جو ڪو رهندو آهي. سو توهان کي اهي فلائي بيان پوري ريت سمجھڻا آهن ڪموڊٽي ڊرائيوٽو ٺيڪي جو وپار شروع ڪرڻ کان اڳ ۽ وپار به جامر ڏيان سان ڪجو توهان جي حالت ۽ مالي وسيلن تي داروڌار رکندي.

b. مستقبل ڪموڊٽي ڊرائيوٽو ۾ وپار ۾ روج سمورن جاڀون جو نپتارو ڪرڻ لازمي آهي. هر ڏنهن بچيل جاڀون نشاندي ڪيو وينديون آهن بازار تي بند ٿيل اگھن موجب. جيڪر بند ٿيل اگھ توهان جي وروڌ ويا ته توهان کي نڪسان جي اگھ جي راشي (ڪيالي) جما ڪرڻي پوندي ان هلچل جي هلندي. اها راسي مهود وقت جي اندر جما ڪرڻي پوندي، ۽ پئي ڏنهن جي وپار شروع ٿيڻ کان اڳوات.

c. جيڪر توهان اها ڌار دلالي پرن کان ناڪام ٿيا پڪ ڪيل ارسو جي اندر يا بچيل راشي توهان جي خاتي ۾ رهجي وئي ته ايڪسچينج جو پاڻي/سرافت دلالي شل توهان جي جاء جي ڪرچ ڪري/سسائي ٿو سگھي توهان جي پوري يا اڌجي جاء. ان حالت ۾ توهان جو اڌدار رهندا ڪنهن به نڪسان جيڪو ان سسائپ/بند ٿيڻ سان اڀري.

d. ڪنهن حالت هيٺ سيڙهائندڙ کي دڪت مهسوس تي ٿي سگھي ڏيئي لپتي ڪارواھت ڪرن نسبت. مثال طور اها حالت پيدا تي ٿي سگھي ڪن مسئلن جيئن ته اڻ وڪرو مثل جڏهن ضررت کان گھٽ نيلاهي هجي يا وپار روڪيو وڃي قيمت جي حد يا سرڪيٽ بريڪرس وغيره جي سبب.

e. ڪدم جيئن ته دلالي جي اگھن ۾ فيرو، روڪ دلالي ۾ بدلاء وغيره ڪارواھت ڪري ٿا سگھجن بازار جي سترتا لاء. اهي نيا قدم لاڳو ڪري ٿا سگھن هليدڙ ڪليل خواهشون تي. ايڙهي حالتن ۾، توهان کي ڌار دلالي جما ڪرڻي پوندي يا پنهنجي جاء گھٽائي پوندي.

f. توهان لازمي طور ايڪسچينج جي پاڻي/سرافت دلالي کي ان ڪموڊٽي ڊرائيوٽو ٺيڪي جا وچوڙ گھرو جنهن ۾ توهان وپار پني ڪرڻ چاهيو مثل ٺيڪي جو خسيستون ۽ لاڳاپو رکندڙ جوابداريون.

3. بناٿار ٽڪنيڪ سان وپار يا پئي ڪنهن ٽڪنيڪ سان:

ڪو ڌار ٺهراء خسيستون، جو ڪا، جوابداريون، جميواريون ۽ لاڳاپو رکندڙ جميواريون جو ڏس جو ڪي سدت پوار سان ڳنڍيل هجن بناٿار ٽڪنيڪ مارت يا ب.ي ڪنهن ٽڪنيڪ نسبت سان گراهڪ/پونجي سيڙهندڙ جي نظر ۾ پاڻي/سرافت دلالي آڻندي.

4. رواجي

i. جما ڪيل روڪ ۽ ملڪيت:

توهان پنهنجي واڪفٽ ڪيو پنهنجي روڪ يا ٻئي ملڪيت جيڪا توهان جما ڪئي آهي بچاءُ ساڳي، ان حالت لاءِ جيڪر ڪمپني بند ٿي وڃي يا دوالو ٿي پئي. جنهن حد تائين توهان پنهنجو پيسو يا ملڪيت ٻهر هٿ ڪري ٿا سگهو سا خاص قانون يا الاڪي جي قانون تي دارودار ٿو رکي. ڪن اختيار هيٺ، ملڪيت جيڪا خاص توهان جي هٿن تي سڃاتي وئي هجي، ان جي قيمت بلڪل ان ريت پڪ ڪئي ويندي جيئن روڪن سان ٿيندو رهيو آهي ڪنهن ڪمي جي حالت ۾. ايڪسچينج جي پاتي/سرافت دلال تا تڪرار جي حالت ۾، اها ساڳي قانون جي دائري هيٺ ايڪسچينج جي نيم، نيم وپاري نيم تي آڌارت ٿيندو.

ii. دلالي ۽ پيا ڪرڇ:

اوهان وپار ڪرڻ کان اڳ سموريون دلاليون، في، ۽ بين ڪرڇن بابت ڄاڻ حاصل ڪيو جنهن لاءِ توهان جميووار آهيون. انهن جو بدلاءُ توهان جي فائدي توڙي نڪسانٽ (جيڪر ڪو هجي) تي اسر ٿا ڪري سگهن.

iii. پاتي/سرافت دلال/نامجد ٿيل شخص/گراهڪ/پونجي سيڙهندڙن جي حق ۽ جميواريوب لاءِ مهرباني ڪري انچيد 3 ڏسو.

iv. لفظ ”اڪائي“ جو مطلب ۽ منجهس آهي گراهڪ/پونجي سيڙهندڙ اسامي يا هڪ سيڙهندڙ جو ڪي پاتي/سرافت دلال سان له وچڙ ۾ پيو اچي ايڪسچينج مافت ڪموڊٽي ڊرائيوٽو ۾ وپار ڪرڻ سانگي.

v. لفظ پاتي/سرافت دلال جو مطلب ۽ منجهس آهي هڪ وپاري پاتي/سرافت دلال، يا هڪ پاتي/سرافت دلال/دلال جو ڪي ايڪسچينج ۾ ڊاڪل ٿيو آهي ۽ ساڻس هٿ ڪيو آهي SEBI کان پنچيڪرڻ دستاويز نمبر.